

פנינים שאבדו במים עכורים

(על „ימי צקלג“ לס. יזהר)

ספר רב־משקל — ומשקל של ממש, פיס קדם כל — נוסף לספרותנו עתה — ואין בימינו אלה „עתה“ אלא אם כן ציון חשיבותו של מאורע בשנת העשור — עם הופעת „ימי צקלג“ לס. יזהר. (הוצאת „עם עובד“ תל־אביב, תשי״ח). עד כמה פנו משקלו ורחבה יריעתו, המשתרעת על כפי כתיסת מאות עכורים רחוקים, ניתן ללמוד מעצם העובדה כי מאז הופעתו עברו כשלושה חודשים עד שהושמעו עליו דברי הערכה ראשונים אפילו באותם המדורים הספרותיים, שנחפזו עוד זמן רב לפני כן לשים אותו נושא לצפייה כללית, רבת־מחתי. ברוח הנהגה הנפסד ש־נתאורה אצלנו בשנים האחרונות בשדה הספר, קמו גם ליצירה זו חסידים נלהבים ונודדו להכריז בקול־מבשרים, כי הנהיגה עומד ל־יפל דבר גדול בספרותנו הצעירה המוחבבת עדיין בחיתוליה וצגה מוצאת לה דרך ל־בג־רוחה; כי הנהיגה באה שעת התגלותה ה־גדולה וראה נראנה בכל יתודה ופארה. ליתר הוכחה הובאו פה ושם קטעים למיודגם. תוך אמונה, כי יש בהם כדי ללמד על כלל ה־יצירה. ואכן ניתן להגיה, כי מעשה־שושבינים זה לא היה לשוא — שכן נוצרה בכוחו אוירת הצפייה הרצויה. סוף־סוף דינו של קול שופר להלך עד לחוקים...

ספרים טובים אם הוא יודע את האמנות היעילה של הדילוג. ואמנם יש ספרים ש־הדילוג יפה להם, אלא שיש לדעת על מה לדגל ואם לא ידעת — מוטב שתקרא את הכל. לא כן ב„ימי צקלג“. כאן אתה נתקל בחזיון מקורי למדי, שהוא כאמור עיקר מקוריותו של חיבור זה. יכול אתה לדגל לו ככל שעולה על רוחך ויכול אתה לקרוא בו כל קטע ה־נופל ליורך עם העלעול בדפיו — ואין אתה יוצא נפסד; קורא אתה בו להנאתך שעה קלה ובניחו לאחר שהנאה זו מתחילה להיות לך לטורח — ודבר זה קורה בדרך כלל לאחר כמה עמודים ספורים — ותוור וקורא במקום אחר ואין אתה חש בהפסד־הנאה כלשהו. כל קטע בו ראוי לקריאה באותה מידה שהוא ראוי לדילוג. נהנה אתה מן הדילוג על קטע זה או אחר כשם שאתה עשוי להננות מקר־יתו. אין החיבור מחייב קריאה רצופה לשם הבנה תכנו, טיבו ויחודו. והרי זה באמת דבר מופלא עד מאד. ולוכותו של המחבר ייאמר, כי אמנם הוכיח כאן מקוריות מרובה, שבחיה שבתורת מקורי מתפרש גם נסיון ספ־רוחי מפורקפק...

ומניין נזונה „מקוריות“ זו? מדמיון יוצר שנפגם „בקצרת“ גם אם כושר־התאור לוקה ב־„ארכת“ (לפי המשקל המקובל לשמות מח־לה) יחירה. ואם יש בתופעה זו משום „יצ־את־דופק“ — הרי הכצא שכמותה גם בשעה שאתה מעיין בכתב־עת ישר, בקבצ־תפגמים אנתלוגיות — אשר ברצונך אתה מדגל ר־ברצונך מצרף, מססיק ומניה וחוזר וקורא במקום אחר ואין הנאתך מתקפחת כל עוד שאתה מטיב לקצר בקריאתם...

אוריות, אתה מוצא ב„ימי צקלג“, מלאות הן המולת־חיים ועשירות גחונים וצבעים (ועל הלשון ראה להלן), ואלו הוגשו אה־אחד היינו מתענגים עליהן כעל רפרורטגיות מפו־רות שהובאו „טריות“ מן החזיות. (ואולי בכך סוד הצלחתם של הקטעים שהודגמו פה ושם) יצירה בחיפושים אחריה. מאז ומתמיד רגיל הקורא לקבוע את יחסו לסיפור על פי „עמל הקריאה הנדרש כימנו וכאן אין הוא מודקק לעמל זה כל עיקר, כדי לחשוף את „המקור־רות“ שבה. עד כדי כך קרעת זו עינים... ולא לשבחנה הוא, כפי שיתברר להלן. סומרסט מוהם מפתח באחת ממסותיו תי־איריה מענינית על הכמה־הדילוג. לדעתו יכול

האמר: יומן מלחמתי לפנינו. אחד מאותם הסיפורים־היומנים שמקום כבוד להן ביצירה הבלטריסטית. ואמנם מוצא אתה לכאורה הרבה סמוכין לכך הן במיבנה הסיפור והן בזיקתו השטחית, החקיינית לחיטוטי נפשו אלה, שהאכסיסטנציאליום נחברך בהם וש־סיפור בגוף־ראשון, שהיומן הוא נציגו ה־טוב, הק, הוא לרוחו במיוחד. הנה מלחים פרקי הספר ציוני תאריכים מפורשים (כ־לאל — ד' תשרי תש״ט), ולא רק לימים אלא גם לשעות, כלומר, לכאורה, „שעתון“ הוא. אולם לאמיתו של דבר לא שעתון הוא ולא של חיבור זה. יכול אתה לדגל לו ככל שעולה על רוחך ויכול אתה לקרוא בו כל קטע ה־נופל ליורך עם העלעול בדפיו — ואין אתה יוצא נפסד; קורא אתה בו להנאתך שעה קלה ובניחו לאחר שהנאה זו מתחילה להיות לך לטורח — ודבר זה קורה בדרך כלל לאחר כמה עמודים ספורים — ותוור וקורא במקום אחר ואין אתה חש בהפסד־הנאה כלשהו. כל קטע בו ראוי לקריאה באותה מידה שהוא ראוי לדילוג. נהנה אתה מן הדילוג על קטע זה או אחר כשם שאתה עשוי להננות מקר־יתו. אין החיבור מחייב קריאה רצופה לשם הבנה תכנו, טיבו ויחודו. והרי זה באמת דבר מופלא עד מאד. ולוכותו של המחבר ייאמר, כי אמנם הוכיח כאן מקוריות מרובה, שבחיה שבתורת מקורי מתפרש גם נסיון ספ־רוחי מפורקפק...

ומניין נזונה „מקוריות“ זו? מדמיון יוצר שנפגם „בקצרת“ גם אם כושר־התאור לוקה ב־„ארכת“ (לפי המשקל המקובל לשמות מח־לה) יחירה. ואם יש בתופעה זו משום „יצ־את־דופק“ — הרי הכצא שכמותה גם בשעה שאתה מעיין בכתב־עת ישר, בקבצ־תפגמים אנתלוגיות — אשר ברצונך אתה מדגל ר־ברצונך מצרף, מססיק ומניה וחוזר וקורא במקום אחר ואין הנאתך מתקפחת כל עוד שאתה מטיב לקצר בקריאתם...

אוריות, אתה מוצא ב„ימי צקלג“, מלאות הן המולת־חיים ועשירות גחונים וצבעים (ועל הלשון ראה להלן), ואלו הוגשו אה־אחד היינו מתענגים עליהן כעל רפרורטגיות מפו־רות שהובאו „טריות“ מן החזיות. (ואולי בכך סוד הצלחתם של הקטעים שהודגמו פה ושם) יצירה בחיפושים אחריה. מאז ומתמיד רגיל הקורא לקבוע את יחסו לסיפור על פי „עמל הקריאה הנדרש כימנו וכאן אין הוא מודקק לעמל זה כל עיקר, כדי לחשוף את „המקור־רות“ שבה. עד כדי כך קרעת זו עינים... ולא לשבחנה הוא, כפי שיתברר להלן. סומרסט מוהם מפתח באחת ממסותיו תי־איריה מענינית על הכמה־הדילוג. לדעתו יכול

הטובים בספרו, ודוקא משום שאין המחבר מתווך פה־ביניהם לבינינו תיווך בלתי־אמי־צעי. לא, לא יומן הוא. * * * ושמה מחזה? הרי יש כאן הרבה דרמטיות. ארועים ודיאלוגים לאין־ספור ובעיקר נש־מרת כאן האחדות המשולשת הקלאטית בזמן, במקום בעלילה (עלילה?) כפי שלא נשמרה בשום מחזה עבויו „צעירי“. אכן מחזה, אשר אם תוסיף עליו את תיאורי הטבע והחזית זתרוב לטרט מלחמתי מותח מעין כמו־הו... אלא שאין זה מחזה — ולא משום שלא נכתב כאורה שבע מערכות. מערכות אלה אפשר לצמצם אמנם למערכון אחד. שכן אין צורך ב־עשרות „אהלנים“, מחפוצצים דינו באחד בל־שה, כדי לעמוד על גדולתו; ואין צורך במשפט של מאה וששים מלים המקשה על הגשימה, בה שעה, שאפשר לבטאו בשתי מלים מלה מלה היותר. ואין צורך לאכול במחזה תריסר פע־מים כדי להראות איך חייל אוכל בשדה קופ־סתימורים. ואין צורך להעלות על הבימה את הגיפ ואת קובצייק נהגו עשרות פעמים במצבים דומים — כדי לעמוד על טיבם של שניהם; ואין צורך בשלוש התקפות, גם אם שונות הן במקצת זו מזו, כדי להציח את כיבושה של אותה גבעה ודרך הלחימה של צה״ל דאז. ואין צורך להאות הרבה שקיעות כדי לעמוד על יפיה של האחת ואין צורך וכי וכי.

די לנו איפוא במערכון אחד והרי לפנינו „ימי צקלג“. אלא דא עקא שאין אנו יודעים מה דמות תינתן במחזה לגיבוריו. כי גם אם האחד שמן ושנים — ודוקא המפקדים רזים, האחד גייגיי והאחד קטן והשאר זרי־זים — הרי דמותם הרוחנית (מחוץ לאותו תחתון זקן הבא לחזית וזוכה לעצוב מהיר (וטוב) משותפת כמעט לכולם. שהכל יודע מנין זו באה להם ואשר מעולם לא שמענו כדוגמתה מפי צעירינו. גם אם הרבה סלנגים משלהם) לצדם של ארכאיזמים מקר־איים נשמעים פה מפייהם כמפי המחבר; ש־מעשיו, הרהוריו, הלכי רוחו, תגובותיו והת־נהגותו של האחד טובים ונאים ומתאימים גם לחברו מבלי שייגרע מעצמותו של זה. אף במלוא הנימה, איך יעיצבו כל אלה אם אין אנו יודעים במה שונה האחד מרעהו, מי הוא ומה עבדו, כי אם זאת שכולם בני הקבוצן או המושב הם, ושכולם מתלטים ומתגפפים

רים, והרבה מבעיות השעה החולפת ועוד יותר מהן — בעיות שלא טרדנו כלל את דור להחמינו בשנת תש״ח תש״ט ואף לא כנראה את המחבר עצמו אלא אם כן פקדו אותו, שנים מספר לאחר מכן, ומשום כך אין אתה מוצא ב„ימי הצקלג“ את הלוחמים שפעלו במלחמת־העצמאות אלא את הרהורי לבו ויצירי רוחו של המחבר, ומכאן סיבת היות עיצובן כה חיור.

הבעיה האחת והיחידה שעוצבה פה עיצוב ראוי לציון ודוקא באורה בייחאווריסטי ו־לא רק מילולי, עיצוב המוכיח שהמחבר ג־נחן בכל זאת בכשרון מספר מבורך, אלא שהרדיפה אחרי „המקוריות“ העבירה אותו על כשרונו — היא בעיית הפחזים העולים ומתחדשים בנפש גבוריו עם כל התקפה ו־התקפה. אכן יפה עיצובה, ולו גם יש ל־גרסה ושלייה, שכן גם היא לא היתה מנת חלקם של הלוחמים במידה כה מופלגה, גם אם המחבר מדבר כאן רק על פלמחא״ים יוצאי הקיבוץ והמושב ומתעלם כליל מכל שכבות הנער האחרות, ובעיקר מגבורתם של אלה שלימדו במעלליהם את כל האחרים להחגבר על תסביך־פחדים זה.

מחוץ לאותה מסכת־פחדים המבצבצת מ־פרקים רבים, הרי כל שאר הבעיות אינן יוצאות פה מגדר השיחה והויכוח ועל כן אין טעם למנות את כלן ולעמוד עליהן. ומה גם שנושאים הם אופי הסברתי־עמולתי, מפוייט בהרבה מלים תמהוניות בהרבה הכ־רקות תמימות וציניות עוקצניות, במנה גדו־שה של סנטימנטליות מפורקת, השואפת ל־שוות לעצמה חבריה־מנית גברית.